

16291

TABORIŠČNA ★ ČITANKA

Marinšek

GRADNA
1944

Воезов маринов

бр. 14, 10, 1954

Воезов маринов

D prof. B. Rudolf 14. 10. 1954 / 1699

Anton Aškerc:

MI VSTAJAMO

Mi vstajamo! In - vas je strah?
Pokaj tako hrumite!
Slovana se bojite?
Teži vam dušo huda vest?
In vest vam stiska ježno pest?
Bojite se - osvete
Od množice neštete?

Mi vstajamo! Ni ljubo vam?
Mi vstajamo gotovo
v življenje svetlo, novo.
Nič več ni drag nam spanja mrak,
na delo vodi nas korak;
noč temna je za nami,
svobode svit nas drami.

Mi vstajamo... Poslednji čas!
Mi nočemo umreti,
mi hočemo živeti!
Iz svojih vstajamo moči,
četudi smo pozni, mladi:
Kaj uk je zgodovine?
Bodočnost je - mladine.

Mi vstajamo, mi vstajamo!
Če še tako hrumite,
če še tako kričite!
Pokaj tako jezite se?
Nas morda res bojite se? -
Napredek in prosveta
to naša bo osveta!

Ivan Cankar:

GLEJ, OKO, RAZVESELI SE IN UPAJ...

Narod, enkrat blagoslovljen, devetkrat obsojen, kako si živel, kaj si doživel? Tvoja dolga povest je povest o siromaku beteznem, ki vstaja, vstati ne more. Kolikor je kotlin in dolin po teh lepih deželah, ne držale bi vse tiste krvi, ki je bila toč prelita. In koliko je bo še prelite. Komaj si stopil na svet, si bil suženj med narodi. Otrok si bil, pa že suženj. Sovka ti je nauk delila, palica ti ga je vtepala. Suvali so te od vseh strani očmi in mačehe, botri in botrice. Časih si zajokal, časih si omahnil, časih pa si tudi planil. Ali, komaj si planil, so te podrli na tla, zvezali so te še tesneje in celo usta so ti zaklenili. V curkih je tekla kri iz tvojih žil, napojila je zemljo za več kľafter globoko, zato je ta zemlja rodila. In kadar si je, del sužnji kruh, si jedel sam svoje meso in svojo kri. Močan si, o slovenski narod! Tisoč in petsto let krvaviš, izkrvavel nisi. Narod

mehkužnik bi dušo izdihnil, še sveče bi mu ne žgali, še bilj bi mu ne peli - ti pa, tisoč - krat ranjen, v trpljenju utrjen, ti komaj zmaješ z rameni pod težko, sovrazno pestjo in praviš: Nikarte, ta burka je stara že tisoč let.!

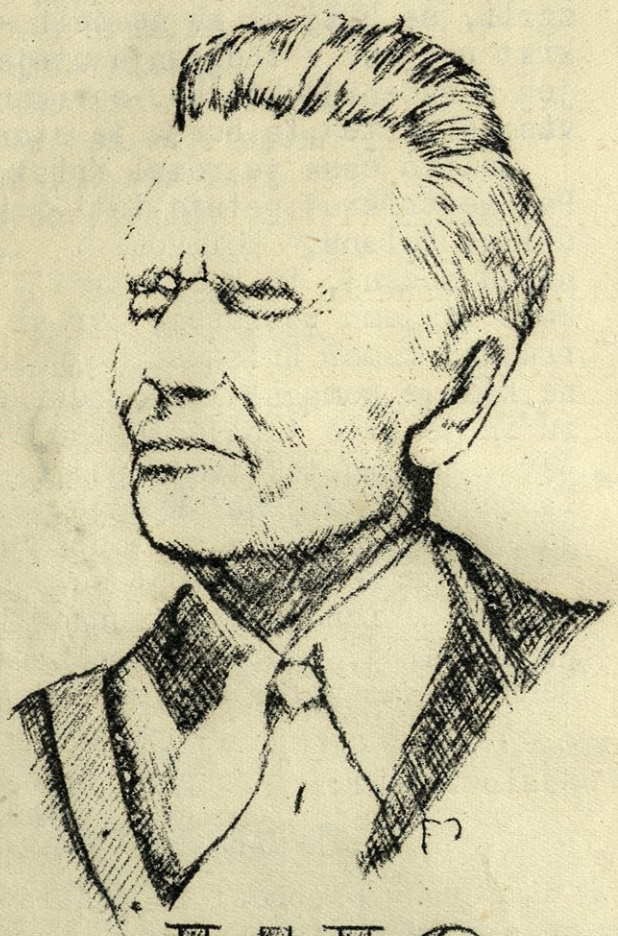
Koliko časa je romal Kristus na Golgoti? Pač ne trikrat petsto let! Trikrat se je zgrudil na kolena, - kolikokrat si se zgrudil ti, narod suženj, in kolikokrat si vstal, vdan, ukaz u božjemu poslušen, ter si zadel križ na ranjene rame? Kristus je pomagal rož iz Ciren, kdo je pomagal tebi, kadar si ležal na obrazu in je bilo trpljenje večje od tvoje moci? Kje je začetek tvoje poti in kdaj ti je bila sodba govorjena? Kje je konec tega strašnega romanja in kdaj bo sodba dopolnjena?

Kaj je že minila polnoč? Kaj je čas in ura, da se izpolni to trudno tisočletno hrepenenje? Glej, oko, razveseli se in upaj - ali se ne drami zarja na vzhodu?

Josip Vidmar:

LIK MARŠALA TITA

Vera v osebnost in znatiželjno zanimanje za njo je dediščina književnosti in vzgoje, ki se ju ne bom otresel nikoli. Zato sem tudi na nočnih pohodih na poti v Lajce marsikatero uro prebil v ugibanju o osebnosti Tita, čigar ime, glasno zlogovano kot Ti-to, Ti-to ..., sem čul na tolikih zborovanjih in mitingih, in ki na vsakem takem zborovanju od Gorice pa globo

TITO

MARŠAL JUGOSLAVIJE

ko tja v Macedonijo in Albanijo sproži vihar navdušenja in odobravanja.

Kdo je Tito, kakšen je njegov notranji lik njegova človeška podoba? sem se vpraševal poln nestrpnega pričakovanja. Kdo je ta kmečki sin iz hrvatskega Zagorja, sin Hrvata in Slovenke, ta industrijski proletarec, strugar, ki se je udeležil bojev ruske državljanske vojne in ki stoji danes na čelu vsega jugoslovanskega osvobodilnega gibanja, katerega je pokrenil v prvih dneh narodne vstaje v Srbiji, organiziral prve odrede partizanov, stopil v zvezo z vsemi svobodoljubnimi skupinami in tako polagoma v neprestanih bojih sredi akcij, nemških ofenziv ustvaril ogromno in čudežno enoto Narodno-osvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije, uporniško armado, ki je, trajno obdana in obkoljena od sovražnikov, neprestano rasla, se sproti oboroževala in vezbala, dokler ni dosegla četrtn milijonske moči, trdne organizacije z vzorno disciplino, s strokovnjakiškim vodstvom, vso prežeto z enotnim narodno revolucionarnim in pravičnim junaškim duhom? Kdo je Tito? sem se vpraševal in ga v mislih primerjal z junaškimi osebnostmi iz zgodovine drugih narodov, za katerimi voditelji naše borbe v ničemer ne zaostaja. Primerjal sem ga z ruskima osvobodilnima borcema, z Minjinom in Požarskim, z mehiškim junakom Juárezom, z orleansko junakinjo Ivano D'Arc in s podobnimi zgodovinskimi heroji in sem pri vsakem od njih mogel ugotoviti, da ni nobeden

v tako težkih okoliščinah dosegel takih uspehov kakor Tito. In čim jasnejša mi je postajala njegova zgodovinska veličina, tem večje je bilo moje zanimanje za živo pojavo tega moža, tem bolj nestrpno me je zanimal neposredni vtis njegove osebnosti, tem bolj sem si želel žive opore za spoznanje njenih osnov in posebnosti.

Poznal sem nekaj njegovih slik, fotografij in grafik, ki so nam jih prinesli kurirji z ju ga, in ki sem si jih pozorno ogledal. Nobena izmed fotografij mi o njegovi osebnosti ni kdove kaj razodela. Bile so medle, kazale so obraz ki je imel nekoliko tujo izrazitost, nikakor pa ne pravega pečata veličine. Grafike pa so predstavljale nekakšno tipično balkansko obličje, v katerem je umetnik očitno skušal stop njevati silo in moč, energijo, ne pa tudi duha ali kakšne koli višje človečnosti, ki jo je moral vsakdo čutiti v dejanjih tega moža poleg junaštva in energije. Vse te slike so me navdajale samo z neko skrbjo, z nekim nemirom; kdo in kaj je ta človek, ki vodi našo veliko Stvar? Ali je v njem dragocenost, veličina, ki ni zgolj energija in moč?

Tako ugibanje in hkrati globoka, radostna zavest, da živi sredi nas moz, kakršne poznamo samo iz zgodovine, da ta resnični junak ali tvorec usode narodov živi v naši bližini in da mu bom v kratkem segel v roko ter ga v razgovoru spoznal neposredno, sta me spremljala na naših nočnih pohodih, na dolгих vožnjah s

kamioni ter z vlakom, ki nas je naposled pripeljal v Lajce.

Na postaji nas je pričakoval častnik, ki nas je odvedel v Vrhovni štab, kjer sem se komaj utegnil pozdraviti z nekaterimi znanci, ko mi je bilo sporočeno, da predsednika dr. Ribarja, popa Zečeviča in mene pričakuje tovariš Tito. Sledil sem dežurnemu in po kratki poti stopil v delavnico komandanta Narodno-osvobodilne vojske Jugoslavije. Bilo je v večernem mraku in snažna, preprosta, nevelika soba je bila polna električne luči. Opazil sem nekaj naslanjacev, na dveh izmed njih sta že se dela tovariša, ki sta bila povabljena hkratu z menoj, poleg vrat je nepremično stal komandantov osebni dežurni častnik, nasproti vratom je stala velika pisalna miza, osvetljena še močneje od ostale sobe in polna papirjev. Za njo je sedel Tito. Stopil sem k njemu, se mu predstavil in sproščeno zavzet sedel na prostor, ki mi ga je ponudil. Motril sem njegovo pojavo z vso pozornostjo in z vso zbranostjo, ki jo premorem. Srednje visok je, čvrste rasti, glavo nosi ponosno. Obraz blede polti, obrat, lasje plavi, čelo visoko, oči mu leže globoko, svetlo modre so, in nekoliko zastarte ter utrujene, a polne moči, a nos izrazito upognjen, izraz čili ust nepregledno kompliciran, brada krepka, celoten izraz obraza je energičen in očarljiv, nekaj napoleonskega je v njegovi drži, a mogel bi biti tudi obraz umetnika. Njegovo vedenje je zadržano in mirno, toda njegove kretnje so hlastne in nervozne.

Opazoval sem ga sproščen, skoraj bi dejal olajšan. Vprašanja, ki so me navdajala na poti z nemirom in skrbjo, so bila zdaj odgovorje - na. Ne znal bi tedaj odgovoriti, zakaj, toda že sem si bil na jasnem, da se v tem možu družita energija in čar, energija in neka fasci - nirajoča moč, ki je dana samo dragocenim in žlahtnejšim naravam. Čutil sem v njem nekaj zanosnega in vznesenega, nekaj trdo realnega in hkratu vzvišenega.

Tak je bil moj prvi vtis o Titu. Ves čas svojega bivanja v Jajcu sem obedoval in večerjal na njegovi levi strani nasproti dr. Ribarju in moja pozornost ni mirovala. Zbral sem veliko vtisovo njegovi osebni zadržanosti in nervoznosti, o njegovi molčečnosti, ki se družila v njem z naravno prostodušnostjo, o njegovi discipliniranosti in prirodno neugnani delavnosti. A vse to so drobni vtisi, ki nikakor ne povedo o Titu toliko kot vtis prvega srečanja in še neki kasnejši vtis, ki ga nameravam se opisati.

Bilo je na zgodovinskem zasedanju AVNOJ-a. Podal sem v imenu slovenske delegacije predlog o ustanovitvi naslova "Marsal Jugoslavije" v Narodno - osvobodilni vojski in sem prosil predsedstvo AVNOJ-a, naj ta naslov kot prvemu podeli komandantu tovarišu Titu. Predlog je bil sprejet. Takoj nato se je novo izvoljeno predsedstvo sestalo in podelilo naslov, kakor je bilo predlagano. Bil je to nedvomno velik trenutek v Titovem življenju. Opazoval sem ga ves ta čas z nenasitno, ostro

pozornostjo. Ko mu je bil podeljen visoki naslov, smo mu vsi člani predsedstva čestitali. Vsakemu izmed nas je stisnil roko; s svojimi ožjimi starimi sodelavci pa se je poljubil. No bena črtica na njegovem obrazu mi ni ušla. Bil je srečen in prevzet, toda ko je objemal svoje stare prijatelje, sta njegov izraz in kretanja govorila: "Tovariši, dopolnili smo važen del svoje naloge. Velik in težak kos našega dela je opravljen." Skratka, to ni bila sreča osebne zadoščenosti, temveč sreča nad uspehom stvari. In to je velika in visoka sreča. Izmed vseh močnejših vtisov je ta najmočnejše potr dil moj prvi vtis in tisti trenutek sem bil srečen tudi sam, ker sem z vso gotovostjo vedel, da je vodstvo naše zgodovinske stvari v pravih rokah, v rokah človeka, ki je živel za njo, znal pozabiti na vse bistveno nevažno in tudi nase - v rokah človeka, ki je posvečen. Resnično velika dela nastajajo samo iz posvečenosti. Lik maršala Tita priča o veličini naše borbe, je upravičeno njen simbol. Prejel je od nje svojo veličino in zdaj jo tudi ona prejema od njega.

Rado Simoniti:

NAŠA PARTIZANSKA PESEM

Rodila se je v naših svobodnih gozdovih, v naših svobodnih planinah, rodila se je v borbah slovenskega naroda proti tujcu. Zato je ta pesem svobodna kot naši gozdovi, preprosta kot spev naših pastirjev, čista in lepa, kot so naše kmečke hišice s soncem obsijane, s tihiimi okenci, s slapovi rdečih nageljnov in rožmarina. V njih je življenje, v njih je moč!

Ob ognju so se prvič zbrali partizani. Okoli njih tema in mir... V srcu vera - v srcu tudi dvom.

"Kako in kam?"

Nihče ni spregovoril, vedel pa je vsak: "Vsi isto mislimo."

Proč od ognja, na hrbtu leže, z rokami pod glavo je gledal v krošnje dreves. S prav tihim glasom, kot bi se bal, da gozda ne zbudi, je zapel: "Gozdič je že zelen, travnik je razcveten..." In glej! Kot da drevesa pojo, trave pojo, mah in vse... Vse je pelo, vse, kar je dihala, vse, kar je hrepenelo, in vsi, ki jih je v srcu bolelo...

Vtrnila se je zvezda. Tih vzdih... Ta vzdih je sprožil novo pesem hrepenenja, srce je govorilo, duša je pela. Rodile so se nove pesmi o deklicah, ki čakajo nanje, o borbah in junastvih, govorile so v tistem jeziku in s tistimi pesmimi, ki jih je naša zemlja rodila.

Glej, tihi gozd je zaživel; kot nevidne žice je sprejemal pesem tisočerih src in

tisočerih življenj, ki se enako bore. Svoje varovance je naučil novih pesmi, pesmi ruskih step in gozdov, pesmi milijonov, ki so nam bra tje. Njihove svobodne pesmi so zazvene v naših dusah. Njihovo trpljenje je postalo naše trpljenje, njihovo veselje - naše veselje, jokali smo z njimi, vriskali z njimi.

Hej! Kdo bo to pesem ustavil, kdo nam bo našo pesem vzel? - Nihče!

Zapirali so nas - naša pesem je govorila o soncu!

Iz domovine so nas gnali - naša pesem je pela o naših svobodnih gozdovih!

Streljali so nas - naša pesem, ki je zrasla iz krvi je vzcvetela v rožo svobode.

Hej! Kdo bo nam to pesem vzel? Kdo?

Če slavcu iztakneš oči - pel bo naprej - pesmi mu nisi vzel!

Če školjko zarežeš v živo - rodila bo bisser, ki bo kot sonce zažarel tudi v najglobljih teminah ječ, ker sonce sveti naprej!

V pomladnem jutru je v kmečki hiši umiral ... Izsusene ustnice so nemo prosile vode. Odhajal je v neznano, počasi, kot da ne more pustiti sonca in mladega življenja... Zunaj so odmevali koraki naših borcev, pripravljenih na vse.

"Hej, brigade, pojdite,
prek zemlje pohitite
tja do zadnjih slovenskih bregov..."
Peli so ...

Ranjenec je odprl oči, izsušene ustnice so za trepetale, še v smrtnem boju so se nasmejale. Videl je novo zarjo, videl je sonce svobode, ki vstaja, videl je:

"Skozi grom in viharje
stopajo v nove zarje,
v novi dan, ki pred njimi zori!
Hej, takrat s plamenecim
bodo nageljnomo rdečim
spet privriskali v naše vasi!"

In vedel je, zakaj je dal svoje mlado življenje! Kdor je ujel ta blesk oči, kdor je videl ta nasmeh, ta ve, zakaj umirajo s pesmi jo na ustnicah, ta ve, kaj je naša pesem.

Hej! Kdo nam bo to pesem vzel? Kdo? -
Nihče!

Janko Gačnik: -----

SLOVENSKI SVET, TI SI KRASAN !

"Daleč, daleč so planine, daleč Save je iztek," je tožil naš narodni pesnik, ko je v tujini zapisal te besede. Tudi mi, partizani v taborišču pri Gravini, smo na tujem. Prepotujmo vsaj v mislih lepo svojo slovensko domovino, ki nas za njene prirodne lepote zavidajo vsi naši sosedni narodi!

Začnimo, s Trstom, kamor se pripeljemo z ladjo! Morje! Morje je okno v svet! Kako nas zavidajo zanj naši slovanski bratje Čehi, kako sosedje Avstrijci in Madžari! Buci, buci, morje Adrijsko. Zdrami se Trst, nekdanj tako živahno pristanišče s cerkvijo Sv. Justa, kjer

je pred štiristo leti propovedoval v slovenskem jeziku naš Primož Trubar, učenec velikega humanista in reformatorja škofa Bonoma, in kjer bodo izobesili zmagoslavno modro belordečo zastavo s peterokrako zvezdo naši primorski Slovenci, partizani...

Potujmo dalje proti severu! "Glej ta dolinski svet, te zlate vinske griče, te nič, te nič ne miče njih južni sad in cvet?", nas vabljivo pozdravlja goriški slavček, Simon Gregorčič, ko se blizamo sončni Gorici. Nanos, Čaven, Trnovski partizanski gozdovi, Sv. Gora in Krn jo varujejo pred mrzlimi vetrovi... Toda: "Nazaj, v planinski raj!", kliče pesnik. Pot nas vodi mimo Tolmina, pod Vrsno, kjer se je rodil in počiva veliki goriški pesnik in narodni buditelj - in dalje proti Kobaridu in Bovcu. "Krasna si, bistra hči planin, brdka v prirodni si lepoti," Soča!

V planinskem svetu smo! Krasne visoke strme gore na levi pred teboj in na desni: "Oj, Triglav moj dom, kako si krasan!" 2863 m visine je treba spraviti pod noge, preden si na vrhu, toda ko si na vrhu, pred Aljaževim stolpom, navdušeno zapoješ: "Lepšega nikjer ni kraja, kakor kraj je vrh planin!" Pa tudi pod Triglavom, onstran Julijskih Alp, je lepo, prelepo: "Po jezeru, bliz Triglava, čolnič plava sem ter tje. Otok bleški, kinč nebeški, kranjske zemlje ti! Dežela kranjska nima lepšga kraja, ko je z okolšč'no ta podoba raja", vzklika naš veliki pesnik France Prešeren, ki

mu je v bližini "Vrba", srečna draga vas domača, "kjer se je bil rodil 3. decembra l. 1800". Še pogled na Bled, v Bohinj ter Bistriško dolino, potem pa: "V nedeljo je v Celovcu s' menj, tja ga bom peljala! Pojdmo v Korotan, tja" Kjer teče bistra Zila, se po dolinah dol pozviva! Skozi Trbiž, mimo Svetih Višarij gre naša pot. Pod klošтром krenemo v Ziljsko dolino. Pod Do bračem (2167 m) se Zila izliva v Dravo. Pri Beljaku smo, važnem železniškem središču. Tudi važno industrijo ima. Pogledj proti jugu, "N'mav čez izaro, n'mav čez gmajnico, kjer je dragi dom, z mojo zibalko!" Krasno Basko jezero je to, ki ga gledaš; ono je rodilo to lepo lirično domoljubno koroško slovensko pesem: "Pojd' mo se v Škogiče, s Škofič v Prapreče, pa v Logoves" in zopet smo ob jezeru, ob dolgem Vrbskem jezeru! Poleti vozi po njem mičen parnik poleg stotin in stotin čolnov, pozimi se drsajo po njem športniki iz vseh krajev in koncev sveta, tudi Angleži in Amerikanci. Celovec je najmrzlejše mesto od Alp pa tja gor do čeških Krkonošev. V mesto vodi širok prekop, na katerem se vrše ob sviranju godb in petju razne zimske športne prireditve. Proti severu se razprostira Gosposvetsko polje, zanimiva priča našega slovenskega, državno političnega življenja v davni preteklosti. Oglejmo si še Borovlje ter Osojsko in Klopinsko jezero, zadnje "pod visokim Obirjem, kjer bom ajdico s' jal, v ravni dolinci pa dečle si zbral," potem pa ...

"Pojd' mo na Štajersko, gledat kaj delajo. Vozimo se skoz industrijsko Mežiško dolino, potem po Dravski dolini, med Kozjakom in Pohorjem, vsem poraslim s temnozelenimi gozdovi, ki so sedaj zbirališče slovenskih štajerskih partizanov. Maribor! Važno železniško križišče, po dvotirni železniški progi, ki prihaja z Dunaja, se lahko pelješ dalje proti Trstu, čez Pragersko pa mimo Ptujja, Središča v hrvaško Medjimurje in na Ogrsko.

Maribor je po prvi svetovni vojni postal druga domovina tisočev primorskih Slovencev, zlasti javnih in zasebnih nameščenec. P. zasedbi Avstrije in Česke, je sem pribežalo precej bogatih Židov, ki so tu zgradili zelo vrsto tekstilnih tovarn; že poprej je bila tu velika delavnica Južne železnice, nad 2000 delavcev je bilo zaposlenih v nji. Nad 40.000 prebivalcev je štel Maribor pred izbruhom sedanje vojne. Znan je tudi po milem podnebju in vabljivi okolici. Krasen je pogled s Kalvarije: proti jugu in vzhodu se razprostirata Dravsko in Ptujsko polje z Bočem, Rogaško ali Donaško goro in Macljem v ozadju, proti zapadu se zožuje Dravska dolina med Pohorje in Kobansko, proti severu pa grič pri gricu, vsak sončen, vsak sočno zelen pomladi, ves v zlatu jeseni: "En hribček bom kupil, bom rte sadil, prijatelj povabim..." Slovenške gorice od Drave patja do Mure, ki prihaja iz nemškega Gradca! Na bajno lepo to slovenskih goric - zanimive so zlasti jeseni, ko se oglasi jo števil-

ni klopotci - je moral nas Slovence opozoriti znani nemški pisatelj in pesnik Hermann Bahr, zlasti v svojem romanu "Nemška bol". Nemce je bolelo, da ta lepi košček zemlje ni njihov, in da so l. 1918. izgubili nad njim svojo ob. - last po toliko in toliko stoletjih. Hrepeneli in hlepeli so po njej, niso je mogli pozabiti do l. 1941, ko so divji Huni vdrli v prijazne Slovenske gorice. Na tisoče slovenskih družin so odpeljali v tujino, da bi bilo več prostora za nemške pohlepne nakane. Toda kose so že nabrušene, klas je že dozorel, klopotci že va bijo, konjički že škreblijo, pa tudi tanki že rožljajo in strojnice regljajo. Slovenski partizani, pridite na furez, dobrodošli ste, ze je pripravljen bilikun za vas!

Onstran Mure je še naše Prekmurje, zadnji o stanek slovenske države, ki je segala tja do Blatnega jezera, sedaj Balaton-Fürdő, kjer sta pred več kot tisoč leti vladala za frankovske vladarje slovenska kneza Pribina in Kocelj; pred njimi morebiti svobodnejši slovenski voj vode. Beltinci, Murska Sobota, Lendava. Jugo - vzhodni del te rodovitne pokrajine te že spominja na ogrske ravnine.

Lepe so tudi vinorodne Haloze in pokrajina ob Sotli, tisočletni politični meji med Slovenci in Hrvati. Zavrc, Bizeljsko, Brežice. Kmečki punt l. 1515., zlasti pa l. 1572-73. je bil najmočnejši tu in pri Krškem, onstran Save. Ob Krki navzgor pridemo v Novo mesto, ki je postalo žarišče najtrdovratnejših bojov med nemškim nacistom in slovenskim partizanom.

Tudi Dolenjska je očarljivo lepa. Čitaj Janeza Trdine "Bajke in povesti o Gorjancih", Iva na Lavčarja roman "Otok in Struga" ter Josipa Jurčiča romantični povesti "Domen" in "Jurij Kozjak". V Beli Krajini še plešejo kolo v belih narodnih nošah. Metlika, Črnomelj, ki je po zasedanju SNOS-a postal za nas Slovence zgodovinsko važno mesto. Vinica, ki je rojstni kraj mojstra slovenske besede, pesnika Otona Župančiča. Bolj proti jugozapadu je sredi širnih gozdov, ki spominjajo še na pragozdove, mesto Kočevje, pred tremi leti še središče nemških Kočevarjev, ki pa so se l. 1941 izselili. Slovenski kmetje v Savinjski dolini, znani po hmeljskih nasadih, v rodovitnem ljutomerskem in brežiškem okraju, so jim morali prepustiti svoje lepo urejene kmetije in se izseliti. Ta posestva so Kočevarji že prvi dve leti zanemarili, upali so namreč, da jim ko pride Hitler, ne bo treba delati, ker bodo igrali gospodo, Slovenci pa bodo sužnji. Taka je bila vsa naša nemškutarija! Po sedanjih vojni bodo Kočevarji bedni brezdomci... V Kočevju pa je med tem časom zboroval prvi slovenski res ljudski parlament in postavil trdne temelje za srečnejšo slovensko bodočnost, ki bo brez vsake kočevarske nemške navlake.

Poglejmo še malo proti Ljubljani! Ribnica, Velike Lašče, zibelka slovenskega književnega jezika, kajti tukaj so se rodili: v Rašici Primož Trubar, pisec prvih slovenskih knjig.

ter pisatelja in pesnika Josip Stritar v Pod-
smreki ter Fran Levstik v Retju. Turjak je
bil prizorišče znamenitih zmag partizanov
nad belo: gardo... Ljubljana! Gospodarsko,
kulturno in politično središče slovenskega
naroda. Univerza; gledališče glasbena akade-
mija, škofija, velešejem, tovarne, nebotičnik,
tehnična srednja šola, lepe in snažne ulice,
skozi mesto teče Ljubljanica, nad njo gospo-
duje Ljubljanski grad, odkoder je krasen raz-
gled, zlasti na Kamniške in Savinjske plani-
ne, ki jim kraljuje 2559 m visoki Grintovec.
Lepa si, bela Ljubljana! Zaključimo potova-
nje še s pogledom na Notranjsko: na Vrhniko,
prečudni kraj, kjer je bil rojen naš največ-
ji pisatelj Ivan Cankar, na Cerknico, kjer
vidimo prešihajoče jezero in v Postojno, kjer
si ogledamo po vsem svetu znano prirodno cu-
do, Postojnsko jamo!

Ali ni lepa naša domovina? Kdo je ne bi
ljubil? V tem leži tudi skrivnost, zakaj se
naš narod danes s tako vnemo bori za svobodo
naše ožje in širše domovine.

Tone Kajuha:

MATERI PADLEGA PARTIZANA

Takrat, ko je prvič ročice razprl,
takrat si v radosti plašno vztrepetala:
Samo da mi ne bi, da ne bi umrl!
Takrat, ko na prsih je tvojih še spal,
takrat si mu nežno v solzah šepetala:
Glej, kmalu iz tebe cel fant bo postal.
Postal je tak fant, da bi gore premikal,
nikdar se ni klicu svobode izmikal.
Tako si mu segla poslednjič v roko,
in v tebi je tlelo: Da! vrnil se bo!
Zdaj veter raznaša besede njegove,
prisluhni natanko, da čuješ glasove:
Lepo je, veš, mama, lepo je živeti,
toda za kar sem umrl, bi hotel še enkrat
umreti!

Boris Kidrič:

O PRIDOBITVAH OF

Ob tretji obletnici Osvobodilne Fronte moramo pregledati njeno preteklost in ugotoviti, katere spremembe je prinesla slovenskemu narodu. Zgodila so se predvsem tri dejstva.

Vse do OF smo se Slovenci borili na tujih bojiščih in za tuje koristi. V OF je slovenski narod postal enoten in zaradi te enotnosti je mogel prvič v zgodovini iz svo-

in lastnih sil ustvariti narodno vojsko. Iz skromnih in drznih začetkov, iz velikega trpljenja in žrtev je zrastla naša vojska iz čette preko brigad in divizij do korpusov. Ta vojska je in ostane kljub težavam, ki nas morda še čakajo, jamstvo naše svobodne bodočnosti. To vojsko je treba ljubiti, kakor za-sluzi. Za njo je treba žrtvovati vse, kar zmo-remo. Svobodna bodočnost nam bo povrnila vse, kar smo žrtvovali za njo.

Druga zgodovinska pridobitev OF je, da je na slovenskih tleh uresnicila bratstvo jugoslovanskih narodov. Slovenci smo se dvignili iz lastnih sil, postali smo junaski narod, da nas občudujejo veliki narodi, toda vsega tega bi ne mogli doseči, če bi ne bili povezani istočasno z osvobodilno borbo drugih narodov Jugoslavije. Iz krvavih bojov z okupa-torji je zrastla nova Jugoslavija, ki je drugačna od stare, drugačna zato, ker ji načelujejo drugačni ljudje, ljudje, ki so zrastli iz ljudstva. Nova Jugoslavija bo zato demo-kratična in enakopravna, prav tako slovenska kakor hrvatska, srbska in makedonska. Tako Jugoslavijo je Osvobodilna Fronta zahtevala že od vsega začetka in jo bo tudi dobila.

Naše narodno osvobodilno gibanje je zrastlo iz ljudskih množic in ni bilo dekretirano od zgoraj. Že od vsega početka je imelo demokratičen značaj in se istočasno borilo v skupni fronti vseh svobodoljubnih narodov sveta na strani velikih zaveznikov Anglije, Amerike in Sovjetske Zveze. Zaradi tega je

pilo nujno, da je že od vseh začetkov zapisa-
la na svoj prapor tudi točko o ljudski demo-
kraciji. Čim so nastopile ugodne okoliščine,
je zacela OF to demokracijo tudi sprovajati
načrtno in s pogledom, ugotovitvami v svobodno bo-
docnost. Toda ta demokracija je samo za na-
rod, ni pa za narodne izdajalce. Izdajalce slo-
venskega naroda bomo neusmiljeno tolkli, kajti
naša demokracija se bo znala tudi boriti. To
je tretja zgodovinska pridobitev OF.

Osvobodilno Fronto danes vidno in vedno
bolj podpira svetovni položaj. Sovjetska ar-
mada prodira vedno dalje v Evropo, zavezniška
zračna ofenziva se je smrt in razdejanje nad
Nemčijo, Jugoslavija postaja žarišče in pri-
vlačna točka za osvobodilna gibanja sosednih
narodov: Albancev, Bolgarov, Grkov, pa tudi Ma-
đarske in Romunije. Naši domači izdajalski
elementi so se razkrinkali tako, da so posta-
li navadni agenti nemškega gestapa in SS-po-
licije. S Hitlerjevo Nemčijo drve v neizbež-
no katastrofo. Danes je zadnji trenutek, da
zapuste nemško vojsko, kasneje bo prepozno;
uničeni bodo brez milosti in brez usmiljenja,
kakor so bili brez usmiljenja in nečloveški
vsi njihovi zločini.

Končna zmaga naših naporov bo gotovo na-
ša. Naše matere in naši očetje bodo poplača-
ni za vse težave in bridkosti. Toda prihaja-
joča zmaga nas ne sme uspevati. Žrtve niso še
izključene. Pred nami so morda še hude preiz-

kučnje. Zločinci Hitlerjeve Nemčije še žive. Oni vedo, da so obsojeni na smrt, zato se bo do še borili, ker si samo s tem morejo po - daljšati življenje. Zato moramo biti še pripravljeni na trpljenje in žrtve. Zaradi končne zmage ^{moramo} vztrajati. Ob tretji obletnici OF se moramo obvezati, da bomo z vsemi silami pomagali naši vojski. Naše geslo je: se za naso vojsko, vse za naso fronto!

(Iz govora na zborovanju ob tretji obletnici OF - 30.IV.1944)

Anton Aškerc:

KRONANJE V ZAGREBU (1573)

Zvanovi zagrebški pojo,
pojo, da še nikdar tako.

"Le vkup, le vkup, gospod, tlačan!
oznanjamo slovesen dan!

Široko ori se naš glas

v poslednjo tja slovensko vas!

v poslednjo tja hrvaško vas,

naj slišijo seljaki nas!

Razlegaj se do daljnjih dalj:

Matija Gubec naš je kralj!"

Ropce boben gor in dol

po ulicah, ko se nikol:

"Le vkup, le vkup, o j Zagreb ves!

seljakov kralj se krona dneš!

Kjer cerkev Markova stoji,

tja gledat kronanje zdaj vsi!"

Kjer Marka svetega je hram,
pred njim železen prestol tam!
Pred stolom Gubec, knet stoji...

O, srečen, slaven kralj si ti!

Glej, kronanje iz oken vseh,
z bakkonov gledajo in streh.

Ponosno Gubec jim stoji

Molče on govori z očni!

Poglejte smeli mu klobuk!

Ni li posavski to hajduk?

Zimzelen si za trak je del,
pero kokotovo pripel...

In Gubcu, glej, mozje trije

priklonijo se do zemlje;

priklonijo se do zemlje,

v skrlat odeti vsi trije.

Priklanja prvi se, veli:

"Nas kralj Matija naj zivi!

Bog spolnil ti je željo, knez!

Ves narod v tebi zdržnil dnes!

Tu v Zagrebu, preslavni voj,

htel prestol si imeti svoj.

Tu prestol! Glej ga pred sebo :

nad ognjem zolt je ko zlato!

Nanj sede velicanstvo naj!

Vdano prosimo sedaj

Bojis se trona?! - Ti ječiš:

O, vreden, da na njem sediš!"

Priklanja drugi se, veli:

"Nas kralj Matija naj zivi!

Brez krone kralja nočemo -

mi kronati te hočemo!

Na tronu svetlem ze sediš,

a zdaj se krono to dobis!

O, rači jo, prejasni knez,
iz mojih rok sprejeti dnes!
Žeri se ko zlato ti vsa -
saj v živem ognju je bila...
Trepečeš?! Dosti si krepak,
za krono rojen si junak!"
Priklanja tretji se, veli:
"Naš kralj Matija naj živi!
O, kak te diči krone kras!
Kraljev pod njoj je tvoj obraz!
O, kralj slovenski, kmetov voj,
na stolu zlatem pred menoj,
od mene sprejmi pa v roko
ognjeno - svetlo zezlo to!
Krepko ga drži!... Ž njim vojuj,
podložnikom zapoveduj!"
In vsi zvonovi zapojo
in bobnarjô zabobnajo;
"Matija Gubec - živel kralj!
razlegaj se do daljnjih dalj!"
Na tronu Gubec kralj sedi,
z mrtvaškim glasom govori:
"Kot kralj dnes prvič gledam vas -
vi zadnjič slišite moj glas!...
Ves narod kronan si z menô,
s kraljevoj venčan zdaj častjo..
O, naš veliki petek sam!...
Kdaj vzkresne stara pravda nam?...
Za njo duh moj vas spremljaj v bran
In - pomnite današnji dan!"

Danica Gregorič:

RUDARSTVO V SLOVENIJI

Rudarstvo se je začelo razvijati v Sloveniji že v srednjem veku. Tedaj so nemški kolonisti iskali zlasti železno rudo v alpskem delu Slovenije. Najbolj je razvito pri nas rudarstvo na Koroškem, medtem ko je Primorska mnogo pasivnejša. Po železni rudji so posebno znane jeseniške ozir. savske Fuzine. Te so bile že v srednjem veku poznane daleč po svetu. Topili so železno rudo v visokih pečeh - plavzih - in jo predelovali v kovno železo visoke kakovosti, ki velja še danes kot najboljše železo za kovaške izdelke. Železno rudo so kopali v jamah v Planini pod Golico, odkoder so jo prevažali v savske plavže. Iz tega rudnika so črpali železno rudo še v začetku našega stoletja, pozneje pa se je pridobivanje popolnoma ukinilo zaradi slabe kakovosti rude. Železna industrija pa se je nadalje razvijala in se je na Savi pri Jesenicah razvila v moderno železno industrijo. Svojo podružnico je imela v Škedenju pri Trstu, ki pa je po svetovni vojni prisla pod Italijo.

Velike važnosti so za Slovenijo premogovniki. Najvažnejši so v Trbovljah, Hrastniku, Zagorju, Velenju, Rajhenburgu, Kočevju in Zabuškoviči. Manjši so v Šent Janžu pri Sevnici in v Hudi jami pri Laškem. Pred vojno so v Sloveniji izkopali 1,5 - 2 milijona ton pre-

moga letno.

Svinčeni rudniki so zlasti v severnem delu Slovenije. Največji in najdonosnejši so rudniki v Črni in Mezici, kjer je pridobivanje svinca urejeno na najmodernejši način.

Velikega pomena za Slovenijo je tudi indrijski rudnik cinobra. Iz njega pridobivajo živo srebro. To je poleg rudnika v Almadenu največji rudnik na svetu.

Poleg teh pa imamo v Sloveniji še mnoga ležišča bakrene, antimonove, manganove in grafitne rude, ki pa so presibka in se zato do danes niso izkoriščala.

Večina naših rudnikov je bila v tujih rokah, tako da jih nismo mogli popolnoma izkoriščati zase. V naši novi domovini, ki si jo gradimo, bodo naravna bogatstva in zemlja bolj izkoriščeni za blagor vseh državljanov.

Oton Župančič:

ŽEBLJARSKA

Od štirih do ene,
od štirih do ene
so zarje rumene,
so trate zelene,
od štirih do ene

vođa nam kolesa, mehove nam žene,
nad nakli smo sključeni;
vsi, fantje, moške in dekleta in žene
od štirih do ene

že vsi smo izmučeni:
voda nam kolesa, mehove nam žene,
od štirih do ene,
od štirih do ene.

Pol treh, pol treh -
spet puha nam neh!
Žareči žebli so nam v očeh,
do osmih zvečer žebli, žebli v
očeh.

Od štirih do ene
voda nam kolesa, mehove nam žene,
do osmih od treh
žareči žebli, žebli v očeh...

Smo jih v polje sejali?
Po polju nasi žebli cveto;
poglej v nebo,
vanj smo jih kovali
od štirih do ene, do osmih od treh,
da nam bodo tuli ponoči v očeh...

Pa ondan sem pred zrcalom postal:
o, kakor da sem po sebi koval!
O, kakor da delam ves božji dan
od štirih do ene, do osmih od ^{greh} treh!

Od štirih do ene,
od štirih do ene
voda nam kolesa, mehove nam žene,
do osmih od treh
žareči žebli, žebli v očeh.

France Prešeren:

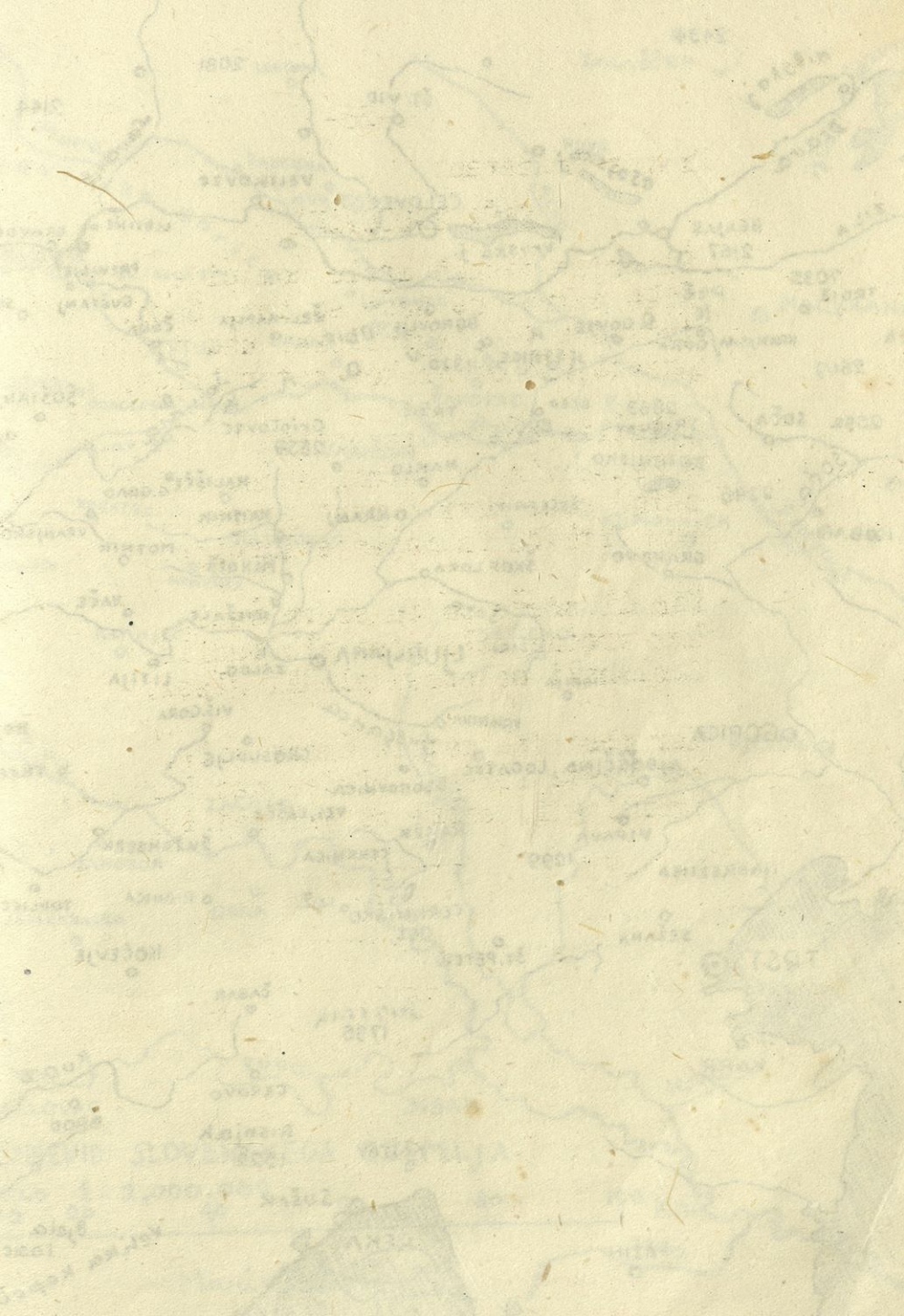
NAŠA ŽGODOVINA

Viharjev jeznih mrzle domačije
bilè pokraj'ne naše so, kar, Samo,
tvoj duh je 'zginil, kar nad tvojo jamo
pozabljeno od vnukov veter brije.

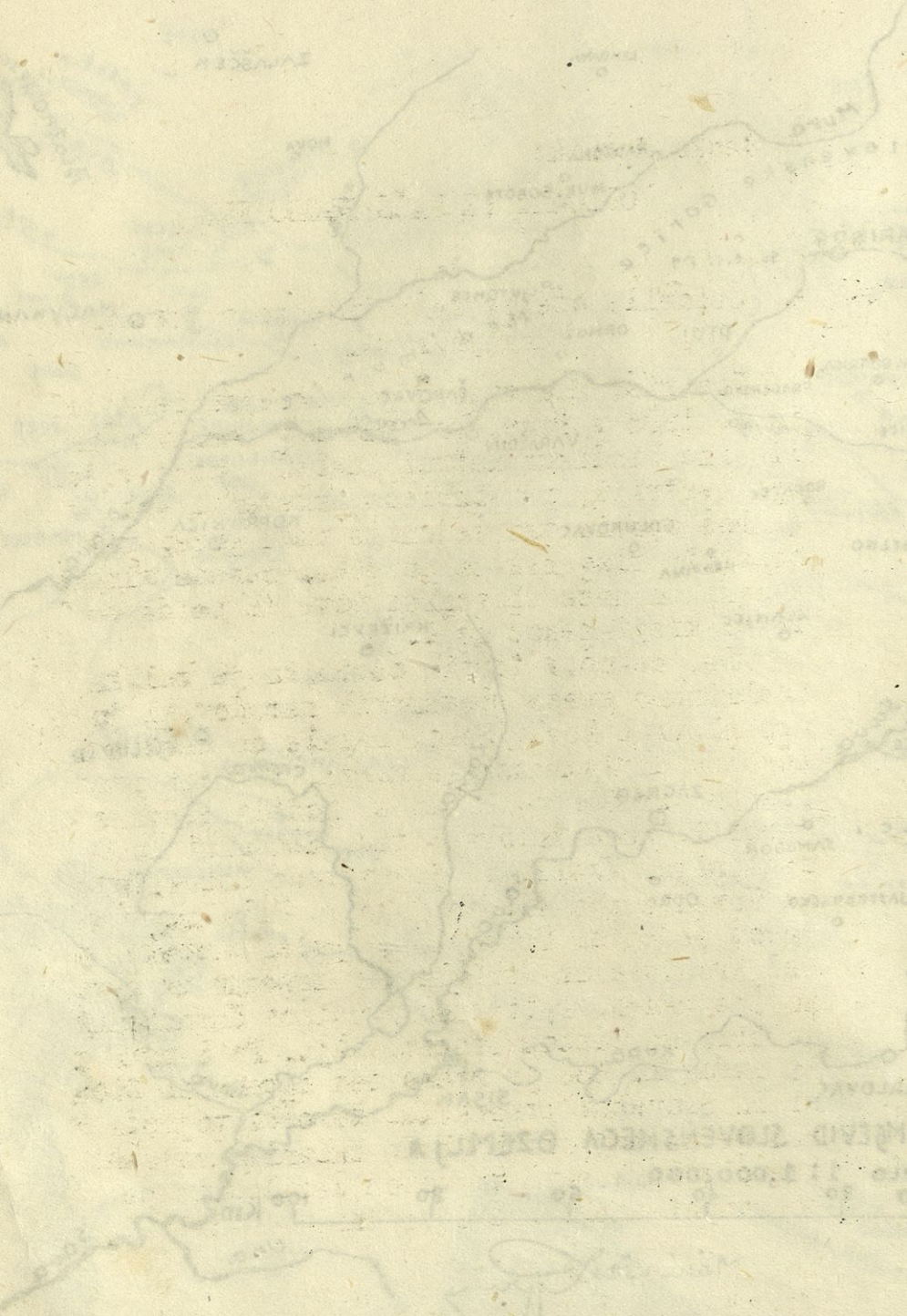
Obložile očetov razprtije
s Pipinovim so jarmom sužno ramo;
odtod samo krvavi punt poznamo,
boj Vitovca in ropanje Turčije.

Minuli sreče so in slave časi,
ker vredna dela niso jih budile.
Umolknili so pesem sladki glasi.

Kar niso jih zatrle časov sile,
kar raste rož na mladem nam Parnasi,
izdihljaji, solzè so jih redile.

Janko Gačnik:

ODLOMKI IZ NAŠE ZGODOVINE

I.

Obložile očetov razprtije so z jarmom
sužno ramo.

Tovariš, ako vzameš podrobnejši zemljevid iz l. 1938 v roke, boš našel v nemških Tirolih ime Windisch Matrei, daleč zgoraj v Gornji Avstriji, pa Windisch Garsten. Vrh tega boš opazil tam še mnogo imen gora, rek in naselbin slovenskega porekla. Beseda windisch pomeni po naše slovenski, pove ti pa, da so li ti kraji nekoč naši.

Da, nekoč, v tistih časih, ko je velika moobranbna zveza slovanskih narodov, ki jo organiziral kralj Samo, segala od čeških Konosev do Jadranskega morja. V bojih proti Frankom in Obrom, ki so si hoteli Slovane jarmiti, so sodelovali tudi Slovenci iz Karantanije. Vodil jih je vojvoda Valuk. Takratna Karantanija ali Koroška je bila mnogo večja od sedanje. Obsegala je poleg Koroške del Kranjske in Goriške ter zapadno in severno Štajersko. Politično središče Karantanije je bilo na Gosposvetskem polju. Po Samovi smrti okrog l. 630 je zveza med severnimi Slovani in Slovenci prenehala. Koroški vojvoda Karol je za boj proti Obrom sklenil vojaško zvezo z bavarskim vojvodo Tasilom. Ta pa je po skupni zmagi nad Obri karanta prisilil,

je priznal nemško nadoblast. Borutova naslednika Gorazd in Hotimir, ki sta bila na bavar-skem dvoru pokristjanjena in vzgojena v duhu tedanjega nemškega fevdalnega reda, sta poskušala uvesti novi red tudi v karantaniji. Prišlo je do krvavih domačih bojov, v katere so posegli tudi nemški fevdalci. Do viška so se ti boji razvneli v času vojvodovanja Hotimirovega sina Volkuna, kar opisuje Preseren v svojem "Krstu pri Savici".

V času Pipina, očeta nemško rimskega cesarja Karla Velikega so prišli Slovenci pod nemško nadoblast, pod Ludvikom Pobožnim pa so izgubili še svoje domače vojvode. Koroška je bila razdeljena na štiri deželne grofije in dana v fevd nemškim grofom. Nemci so se za celi, vedno bolj naseljevači med Slovenci, od-porna moč Slovencev je začela pojemati, poseb-no v redkeje naseljenih krajih na Tirolskem in Gornjem Štajerskem. Na današnjem Koroškem so Slovenci ponemčevanju dolgo uspešno kljubo-vali. Še l. 1335 so ustolicili na Gosposvet-skem polju habsburškega vojvodo v slovenskem jeziku. Novi vojvoda je v domači narodni no-si moral popiti požirek vode iz klobuka in pred knežjim kamnom obljubiti, da bo branil domače običaje. Ves ta zanimivi obred naj bi simbolično predstavil politične pravice slo-venskega naroda, toda res le simbolično, kaj-ti brz nato sta novi vojvoda in goriški grof z vojvodskega prestola delila slovensko zem-ljo v fevd nemškim plemičem in redkim sloven

skim velikašem, ki so priznali tujca za svoje ga gospodarja.

II.

Ker niso jih zatrle časov sile

Med nemškimi velikaši na Slovenskem so se povzpeli Celjski grofje do največje moči in veljave. Ko je zadnji Celjski grof Ulrik II., ki je bil tudi kraljev namestnik na Ogrskem, bil ubit v Beogradu (1456) od Madžarov, so se za njegovo dediščino vneli dolgotrajni boji, ki so slovenskemu kmetu prizadejali mnogo gorja. Za vdovo Katarino je vodil vojno češki plemič Jan Vitovec. Še več gorja so našemu ljudstvu povzročili pogosti vpadi Turkov v 15., 16. in 17. stol. Ti so pozigali naše vasi, klali ljudi, prodajali otroke v sužnost in jih vzgajali za divje janičarje.

Kljub turškim vpadom, slabi letinam, vremenskim neprilikam in kuznim boleznim so grajsčaki vedno huje izmozgavali naše kmečko ljudstvo. Tako je prišlo do velikih kmetijskih uporov, zlasti l. 1515 na Koroškem, Štajerskem in Kranjskem, l. 1572-73 pa na vzhodnem Štajerskem, Dolenjskem in v hrvaškem Zagorju. Skupno slovensko hrvaško vojsko je vodil Matija Gubec iz Stubice pri Zagrebu. Združena hrvaška in nemška gospoda pa je kmete krvavo porazila pri Krškem, Brežicah in Stubici. Kmečkega "kralja" Gubca so z mukami razmesarili na Markovem trgu v Zagrebu.

Doba reformacije je rodila Slovenem Pri

moža Trubarja in z njim l. 1550 prvo slovensko knjigo. Za njim je Bohorič sestavil prvo slovensko slovnico. Tako je naše preprosto kmečko ljudstvo prišlo do svojih prvih knjig.

Naslednji svetlejši točki sta doba prosvetljenosti in francoska revolucija. Prvi slovenski pesnik Valentin Vodnik je izdal l. 1796 prvi slovenski časopis, v času francoske okupacije pa smo dobili prve slovenske šole, do čim je slovenski jezik postal uradni, t. j. enakovreden nemškemu. V času, ko je gospoda v Ljubljani pravila, da je slovenski jezik le za hlapce in dekle, je vse to vsekakor bilo izrednega pomena. L. 1830 smo dobili prvi leposlovni list "Kranjsko čebelico" s pesmimi dr. Franceta Prešerna. Revolucionarno l. 1848 je odpravilo zadnje sledove fevdalnega tlačanstva, a tedanji voditelji slovenskega naroda niso znali izkoristiti političnega položaja. Tako je v državopolitičnem oziru ostalo pri starem.

Kot posledica poraza Avstrije v Italiji l. 1859 je prišlo v nji do ostrih ustavnih bojov. Doba liberalizma je pri nas doba čitalnic in taborov, ki je močno razgibala politično življenje Slovencev, a kompromisarski politični prvaki niso znali izkoristiti nastalega položaja. Šele l. 1882 je dobila Ljubljana prvega slovenskega župana. Kmalu za tem pričnejo strankarski boji med liberalci in klerikalci. Vlogo narodnih buditeljev so vršili le naši pesniki in pisatelji, v prvi vrsti Simon

Jenko, Josip Jurčič, Josip Stritar, Janko Ker-
snik, Simon Gregorčič, zlasti pa Fran Levstik
in Anton Aškerc.

III.

Tja bomo našli pot, kjer nje sinovi si
prosti volijo vero in postave...

Dvajseto stoletje je rodilo nove ljudi.
Vrhova naše književnosti sta Oton Župancič in
Ivan Cankar. V gospodarstvu se je razvilo za-
družništvo, nastale so pa že tudi domače ban-
ke, industrija in trgovina. Za usodo delav -
stva je zastavil svoje pero zlasti Ivan Can -
kar. Bičal je domače politične razmere in
razkrival gnilobo v družbi ljudi. Veliko nam
vedo povedati njegova dela, kakor "Hlapci",
"Hlapec Jernej in njegova pravica", "Pohujša-
nje v dolini Sentflorjanski", "Za narodov bla-
gor" itd.

Zmage južnoslovanskih narodov nad Turki
l. 1912 močno dvignejo narodno zavest ostalih
Slovancev v Avstriji. Svetovna vojna je Avstro
ogrsko monarhijo končno zrušila. Dne 29. okto-
bra 1918 je bila proklamirana neodvisnost Slo-
venije, 1. decembra zedinjenje Srbov, Hrvatov
in Slovencev v skupno državo Jugoslavijo. Od -
delki prostovoljcev so pohiteli na Koroško, a
rodna vlada v Ljubljani pa pošlje vojake do -
mov. To opogumi koroške Nemce, da zberejo mno-
go močnejšo vojsko tudi iz Tirolske in ostale
Avstrije, ki je potisnila naše slabe posadke

iz dežele. Padel je junak Franjo Malgaj. V maju 1919 zasedejo slovensko koroško ozemlje po kratkem krvavem boju združene srbske, hrvaške in slovenske čete. A žal prepozno. V Parizu odločijo diplomati plebiscit, ki smo ga 10.X. 1920 izgubili. Mesec dni pozneje, 12.XI.1920. so bili s podpisom Rapalske pogodbe primorski Slovenci prepuščeni Italiji. Primorski in koroški Slovenci so začeli svoj križov pot. Zlasti težki časi so se za njih začeli z nastopom fašizma v Italiji in Nemčiji.

4aradi gnilobe raznih vladnih režimov se je 6. aprila 1941 zrušila tudi Jugoslavija. Zdelo se je, da je vse izgubljeno. A že 27. aprila se je ustanovila na pobudo Komunistične partije slovenska Osvobodilna Fronta, v kateri so se zedinile vse pozitivne sile našega naroda. Začel se je orjaški boj z okupatorjem. V treh letih najtežjih borb smo preživeli najslavnejše dneve svoje zgodovine. Roko v roki z ostalimi bratskimi narodi Jugoslavije bomo svoj boj zmagovito dokončali in ostvarili sto in stoletni sen našega naroda.

LE VKUP, LE VKUP,UBOGA GMAJNA!

(Pesem slovenskih puntarjev)

Levkup, le vkup , uboga gmajna!
Heja, hejo!
Za staro pravdo zdaj bo drajna!
Heja, hejo!
Zimzelen za klobuk,
punt naj reši nas tlačanskih muk!

Le vkup v poslednji boj,tlačani!
Heja, hejo!
Sedaj se kmečka gmajna brani!
Heja, hejo!
Puško, meč, kopje v dlan,
bije za svobodo se tlačan!

Iz grajskih kevdrov teče vino!
Heja, hejo!
Zazgali grofu smo graščino!
Heja, hejo!
Grad gori, grof beži,
vino teče, naj se teče kri!

Dr. Ivan Ribar:

BRATSTVO SLOVENSKEGA IN HRVATSKEGA NARODA

V skupnih borbah za pravdo in svobodo so Slovenci in Hrvati skovali edinost in oboževano bratstvo, gotovo najbitnejša elementa za uspešnost in dovršitev našega svetega o - svobodilnega in domovinskega boja. V zvezi s tem pa so tudi vidali nerazrušne temelje složnemu in enotnemu delu v prihodnosti ter tesnemu sodelovanju sedaj in po vojni za dovršitev in izgraditev tako svojih narodnih zveznih edinic Slovenije in Hrvatske kakor tudi svoje skupnosti, federativne, demokratske Jugoslavije. Gotovo je, da Slovenci in Hrvati prvikrat v zgodovini z enotno voljo in združenimi lastnimi silami bojujejo najtežje, najbolj krvave in na žrtvah najbogatejše borbe, da si tako tudi oni, v skupnosti z ostalimi narodi Jugoslavije izvojujejo prvobitna narodna prava in na njih osnovi v duhu resnične narodne demokracije in samoodločbe uresničijo svojo narodno državo, ki jo bodo vladali in vodili sami.

A dejstvo je tudi, da se prvikrat v zgodovini množice hrvatskega in slovenskega naroda bore skupno za sebe in svoj blagor, za svoje boljše življenje in napredek, za nov demokratski red in narodno oblast, za svojo svobodo proti stoletnemu sovražniku, ki jih je razdvajal, tlačil in izkoriščal, da bi preko

njih, po njihovih hrbtih nogel kot zavojevalec prodirati dalje na Balkan in vzhod.

Dasi smo živelj skoraj 400 let v eni državi, v okviru bivše Avstro-ogrske monarhije, so nas vedno siloma razdvajali. Nad Slovenci je vladal Dunaj, nad Hrvati Dunaj in Pešta. Iz Berlina pa so vodili enotno nemško imperialistično politiko, ki je preko Dunaja in Pešte pri vršenju svoje osvajalske naloge diktirala razdvojenost in suženjstvo naših narodov, zlasti hrvatskega in slovenskega.

Nemški in madžarski oblastniki, ki so se jim pridružili še italijanski, so poskušali z nasiljem, denarjem, kolonizacijo, z raznimi ugodnostmi in službami, da naš raznarodijo, razselijo, demoralizirajo in vržejo v revščino, toda vsi ti poskusi so v glavnem ostali brez uspeha, kakrsnega so oni pričakovali pri izvajanju svojega izdelanega načrta.

Velikansko je trpljenje in velikanske so žrtve, ki so jih morali Slovenci in Hrvati prenašati v neenakem boju s tujcem za svoj narodni obstoj in za ohranitev svoje politične individualnosti. Pri tem delu pa sta se, čeprav razdvojena in od tujčeve oblasti preganjana, našla na isti poti tudi v preteklosti pod najtežjimi pogoji borbe oba bratska naroda. Res da to ni bila oborožena borba kot dandanasnja, borba za popolno neodvisnost in svobodo, toda bila je vzvišena borba, dvignjena v visine najidealnejših pojmov nesebične požrtvovalnosti, tako telesne kakor gmotne in duhovne.

Svetli so vzgledi njihove solidarnosti iz skupne preteklosti. Ne samo narodna zavest obeh narodov kot posebnih enot, ampak tudi zavest o potrebi edinstva in bratstva je našla izraza v pre mnogih trenutkih njihove skupne borbe.

Ko danes podčrtavamo uspehe našega borbenega edinstva, ne smemo pozabljati na čase težkih preizkušenj in žrtev za reševanje hrvatskega in slovenskega ljudstva v Dalmaciji z otoki in v Istri, v slovenskem Primorju s Trstom in Gorico, v slovenski Koroški, Štajerski, Medjimurju in Prekmurju, kar vse ima svoje potrdilo prav v današnji narodno-osvobodilni borbi. In prav zato moramo postaviti vprašanje: Ali bi se Slovenci in Hrvati v navedenih ogroženih krajih v borbi proti raznarodovanju kot zavestna kompaktna narodna sila mogli ohraniti in vključiti v narodno osvobodilno gibanje, oziroma v borbeno edinico naše narodne vojske, da ni bilo požrtvovalnega narodno-političnega, kulturno-prosvetnega in gospodarskega vztrajnega dela, ki so ga tako sijajno in vzorno izvršili slovenski in hrvatski rodoljubi, enotno in složno kot resnični bratje po krvi in jeziku?

Na to vprašanje lahko mirne duše odgovorimo: Ne bi se ohranili! In ker se ne bi ohranili zaradi pomanjkanja narodne zavesti, je razumljivo, da danes ne bi imeli Hrvatov in Slovencev iz teh krajev v naših

borbenih vrstah, a prav tako tudi ne bi mogli v polnosti uresničevati naših narodnih zahtev, ko gradimo novo, demokratsko, federativno Jugoslavijo, v kateri imajo gotovo svoje mesto vsi zgoraj omenjeni kraji, zibelke hrvatstva in slovenstva, ponos naših pradedov in današnjih naših borcev, ki nikoli ne bodo dovolili, da jih potujčujejo, prolašajo, nasilno trgajo in zasuznjujejo ne samo kaki gnusni okupatorji in podjarmljevalci, ampak tudi domači izdajalci, Pavelić, Rupnik in Draža Mihailović.

Da ni bilo skupnega požrtvovalnega dela slovenskega in hrvatskega naroda v preteklosti, bi tujec že zdavnaj stopilo čez nas in nas raznarodil, a po slovenskih in hrvatskih vaseh in mestih Primorske, Istre in Dalmacije z otoki bi že zdavnaj onemela narodna govornica. V njih ne bi čutili več žive narodne moči, ki v uresničenju nove Jugoslavije, v edinosti in enakopravnosti njenih narodov gleda poročstvo svoje edine mogoče prihodnosti.

Vztrajne žilave borbe, trajni odpor proti silnemu pritisku naših sovražnikov in občutek polne odgovornosti pred našimi bodočimi naraščajci so zedinili oba bratska naroda, a sa dove tega pobiramo danes v današnjem končnem obračunu z največjim nasprotnikom slovanstva, s hitlerjevskim fašizmom.

Skupna borba Hrvatov in Slovencev nam je za vedno zajamčila naše sveto pravo do Jadranskega morja z otoki, do severne in vzhodne njegove obale od Trsta do Kotora, medtem ko so

istočasno junaški Črnogorci z orožjem v roki branili in zagotovili našo pravico do istega morja in njegove obale od Kotora do Bojane.

Narodno osvobodilna vojska je dobila v živi moči teh krajev dragoceno okrepitev svojih vrst in na ta način se močneje v oboroženem bratstvu zedinila vse Hrvate in Slovence.

Tudi sokolstvo kot revolucionarna nacionalna organizacija je dala mnogo poleta bratstvu naših narodov. Prvo sokolsko društvo je bilo ustanovljeno v Ljubljani, a prvi organizatorji in učitelji sokolstva v Zagrebu so bili Slovenci. Sokolstvo je objelo zlasti mladino in iz nje izvirajo premnogi hrvatski in slovenski rodoljubi, ki so šli v službo naroda proti tujcu. Ta mladina je že v pretekli svetovni vojni zadajala močne udarce Nemcem na fronti in v zaledju. Sredi največjih nemških uspehov je sokolsko vodstvo pozvalo svoje delovne člane, da tudi z dejanji pomagajo rušiti Avstrijo. Diktatura kralja Aleksandra je s svojim sokolskim zakonom dala jugoslovanskemu sokolstvu pečat svoje reakcionarne vlade, a proti tej reakciji se je skupno bori bil demokratični del hrvatskega in slovenskega Sokola.

Kmečki punt pod vodstvom Matije Gubca dokazuje skupno oboroženo borbo enega dela hrvatskih in slovenskih kmetov proti plemstvu in pokvarjeni gospodi ter proti tuji avstrijski vojski za sveto kmečko pravdo. Ta punt je edinstven primer iz daljne naše pre-

teklosti o oboroženem bratstvu.

Narodno osvobodilna borba je do popolnosti izoblikovala edinstvo in bratstvo naših narodov. Slovenska vojska se danes bori na Hrvaškem, a hrvatska v Sloveniji. Bratstvo in edinstvo, prekaljeno v vojni je kronala pripravljenost vsakega svobodoljubnega Slovenca in Hrvata, da do kraja prenese vse žrtve, ki jih bo od njega zahtevala končna vojska, politična in moralna zmaga.

Nasa skupna himna, ki so jo že pred 40 leti prepevali naši mladinci: "Zibala nas je ista svoboda željna mati", "Slovenec in Hrvat za vedno brat in brat", se je danes v polnem obsegu uresničila.

Pavle Krestzer:

POLOŽAJ SLOVENSKEGA KMEČKEGA LJUDSTVA V BIVŠI JUGOSLAVIJI

Položaj slovenskega kmečkega ljudstva, posebno gospodarski in socialni, se je po razpadu Avstro-ogrske monarhije od leta do leta bolj slabšal. Naše ljudstvo je ustanovitve jugoslovanske države sprejelo z velikim zaupanjem, a je bilo kaj kmalu bridko razočarane. V novo državo je slovensko kmečko ljudstvo prišlo razcepljeno v dva nasprotna si tabora in se vse do zloma Jugoslavije ni moglo združiti in orestiti varuštva krivih političnih voditeljev in prerokov. Vodstvi obeh vodilnih političnih strank, tako slovenske ljudske stranke, ki je zbrala v svojih vrstah večino kmečkega ljudstva, kakor tudi narodno napredne stranke, sta se izživljali v medsebojnem tekmovanju za udeležbo na oblasti, a ljudstvo jima je bilo samo sredstvo za doseg tega namena. Kadar je prva ali druga bila v opoziciji, je goljufala kmečko ljudstvo z obljubami o izvedbi agrarne reforme, politične in gospodarske samouprave. Slovensko kmečko ljudstvo pa je lahko verno nasedalo tem obljubam in potrpežljivo čakalo na izpolnitev, dokler ni gospodarsko popolnoma propadlo. Vseh 23 let se ni moglo povzpeti do tega, da bi prijelo vajeti svoje usode v lastne roke in si svojo bodočnost zgradilo v trdni povezanosti z ostalim delom -

nim ljudstvom.

V Sloveniji sta vodilni stranki vodili politiko obljubovanja in še večje razcepljeno - sti, na odločujočih mestih, t.j. v parlamentu in v vladi pa politiko hlapčevstva in popušcanja velikosrbskim izkoriščevalnim vladajočim krogom, za ceno osebnega bogatenja in bogatenja vodilnih strankinih somišljenikov in ustanov. Zato se ne smemo prav nič čuditi, če je gospodarska in socialna politika vseh režimov bila protiljudska in protikmečka. V Sloveniji je zaradi take politike trpel ves narod. Vprašanje agrarne reforme, to je pravične razdelitve zemlje med tiste, ki jo - tudi sami obdelujejo, je vse do današnjih dni ostalo nerešeno. Skoraj polovica kmečkih gospodarstev je obsegala od 3 - 5 ha zemlje, kar ni moglo zadostovati za človeka vredno preživljanje kmečkega prebivalstva, posebno še, ker je večji del Slovenije hribovit in gorat.

Kljub trdemu delu in marljivosti slovenskega kmeta, ki je izkoristil in obdelal vsako ped zemlje, je bila Slovenija pasivna in morali smo vsako leto uvažati iz ostalih pokrajin nad polovico potrebnega nam žita. Iz teh težav nas je delno reševala razmeroma visoko razvita živinoreja, dalje gozdarstvo in sadjarstvo. V ugodnih gospodarskih letih smo lahko izvažali del teh pridelkov, seveda za ceno, da kmečko ljudstvo, razen ob velikih praznikih, ni videlo na svoji mizi mesa.

Tudi finančna politika države je bila odločno protiljudska. Največ dohodkov je država imela od posebnih davščin, t.j. od dajatev na najpotrebnejše življenjske potrebščine, pri čemer je bilo najbolj udarjeno delovno ljudstvo. Nad polovico slovenskega kmečkega ljudstva je živelo v najbednejših življenjskih razmerah. Bajtarji, vinicarji in dninarji so živeli slabše kot kmet podložnik v časih pred zemljiško obvezo.

Prav tako protiljudska je bila izvozna in uvozna trgovinska politika države in z visokimi carinskimi zaščitnimi tarifami so bili zlasti obremenjeni predmeti, ki jih je najbolj potrebovalo kmečko ljudstvo za prehrano in obleko, ter sredstva za obdelovanje zemlje in povečanje njene produktivnosti.

Površni opazovalec, posebno kdor se je opiral samo na statistične podatke, je res lahko ugotovil napredek slovenske industrije, obrti in trgovine v zadnjih 30 letih, ali delovno ljudstvo od tega napredka ni imelo mnogo koristi. Korist so imeli tisti, ki so se tudi v našem narodno osvobodilnem boju postavili proti narodu. Razlika cen med kmečkim pridelki in industrijskimi proizvodi je bila tako velika, da industrijski proizvodi kmečkemu ljudstvu skoraj niso bili dostopni.

Domovi so bolj in bolj propadali, tako da je ponekod večkrat pel eksekutorjev boben kot pa crkveni zvon. Banke, posojilnice, strankini voditelji, podeželski oderuhi so postali

lastniki domov in zemlje.

Posledice takega gospodarskega položaja so se kmalu pokazale tudi v poslabšanju zdravstvenih razmer. Umrljivost otrok se je vedno bolj večala, saj je morala kmečka mati prodajati mleko in jajca, da je dobila denar za sol, vžigalice in petrolej. Jetika je pobirala mladino v prezgodnji grob, a starostna doba in delovna sposobnost se je zaradi nezadostne in preslabe prehrane ter slabih stanovanjskih razmer od leta do leta nizala. O kakih socialni preskrbi sploh ne moremo govoriti, kmečko ljudstvo ni bilo preskrbljeno niti za primer bolezni, oslabelosti in onemoglosti.

Na vse mogoče načine si je naše kmečko ljudstvo poskušalo pomagati iz revščine in po manjkanja. V trumah je bežalo z rodne grude v mesto, a kaj, ko so nezdrave gospodarske razmere vrgle tudi velik del delavstva iz tovarnen in rudnikov na cesto. Ker je bilo izseljevanje omejeno, so se kmečki sinovi skrivoma začeli seliti v tuje dežele, kjer so prodajali svojo delovno moc. Ti izseljenci so nekaj časa pomagali svojim domačijam, toda val gospodarskih kriz je zajel tudi naprednejše daljne dežele in usahnila je tudi ta pomoč. V skrajnem obupu, ko ni videlo nobene resnejše poti več, je mnogo kmečkih mož iskalo tolažbe in pozabe v pijaci. in tako izpodkopalo še zadnje majave temelje svojega gospodarstva in zdravja.

Gospodarsko oslavljen, ni bil slovenski

kmet več sposoben, da bi se narodno politično dvignil in se sam postavil na lastne noge. Ker so podobne razmere vladale po vsej Jugoslaviji, se ne smemo čuditi, da se je l. 1941 država zrušila pri prvem sumku okupatorskih armad. Nezadovoljstvo najširših ljudskim množic, izdajstvo vojaškega in državnega vodstva ter podlost naših kvislin - gov so svoje delo temeljito opravili.

V tej njegovi največji nesreči, ko je slovenski narod ze skoraj obupal nad svojo bodočnostjo, je prišel rešitelj. Naša komunistična partija je združila v mogočno bojno zvezo vse razprte slovensko ljudstvo in vse razprte jugoslovanske narode. Brez razlike na prejšnjo politično pripadnost, stan in poklic, se je slovensko ljudstvo zbralo pod zastavo Osvobodilne Fronte, ki je prevzela vodstvo boja proti tujemu in domačemu sovražniku. Slovensko kmečko ljudstvo je spoznalo, da leži njegova rešitev v njem samem in je vsestransko podprlo prizadevanje OF tako na bojnem polju kakor tudi v zaledju. Velik del Slovenije je že osvobojen in veliko državno politično delo je že opravljeno. Imamo svoj prvi narodni parlament v tisočdvestoletni zgodovini; nas "Slovenski narodno osvobodilni svet", ki je vrhovni predstavnik slovenskega naroda.

V novi Sloveniji, ki bo združevala vse Slovence in ki bo sestavni del demokratične in federativne Jugoslavije, bo tudi slovensko kmečko ljudstvo našlo vse pogoje za vsestranski napredek in varnost.

Simon Gregorčič:

KMETSKE HIŠE

Mogočna nisi ne prostorna
in stavil te umetnik ni,
bolj ko bogata si uborna
preprosta selska hiša ti!

Kar mož nebesa so poslala,
da večnih nas otme grobov,
vse mati kmetska je zibala,
iz kmetških so izšli domov.

Zato ti slava peti bodi,
oj zibel naših boljših dni,
nebo ti tisoč sreč prisodi,
ves blagoslov na te razlij.

In vendar ne palač ogromnih
in njih blesku ne bom slavlil,
a tebi, dom seljakov skromnih,
nesmrten venec rad bi zvil.

Od tam nam misleci globoki,
od tam klicarji k nebu nam,
od tam nam vestniki preroki,
za dom borilci vsi od tam.

Da srečno v vek si bivališče,
krepostnih žen, poštenih mož!
Daj Bog, ti slavnih mož rodišče,
da zibel še srečnejših boš!

D E K L A R A C I J A

S prvega zasedanja SNOS-a v Črnomlju
19. in 20. februarja 1944.

Prvo zasedanje Slovenskega narodno osvobodilnega sveta v celoti odobrava in potrjuje delo slovenske delegacije na drugem zasedanju Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije z dne 29. novembra 1943 v Jajcu.

Slovenski narod se je združil z narodi Srbije, Hrvatske, Makedonije, Črne Gore ter Bosne in Hercegovine v enotni državni skupnosti v federativni Jugoslaviji, zgrajeni na principih resnične ljudske demokracije in narodne enakopravnosti, svobodno, po svoji lastni volji; na temelju pravice slehrnega naroda do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitev pa tudi združitve z drugimi narodi.

Zavedajoč se, da so v demokratični in federativni Jugoslaviji zajamčene slovenskemu narodu vse pravice, ki mu pripadajo kot svobodnemu narodu, se SNOS kot najvisje zakonodajno in izvršno telo slovenske narodne oblasti v imenu slovenskega naroda zavezuje, da bo slovenski narod častno izvršil obveze, ki izhajajo iz njegove pripadnosti federativni Jugoslaviji na celu z Nacionalnim komitejem kot začasno vlado narodov Jugoslavije in Antifašističnim svetom narodne osvoboditve Jugoslavije kot najvišjim zakonodajnim in izvršnim organom oblasti Jugoslavije.

SNOS izjavlja, da slovenski narod kot

del demokratične, federativne Jugoslavije ne priznava nikomur razen ASNOJ-u in Nacionalnemu komiteju Jugoslavije pravice, da ga za - stopa pred inozemstvom. Zato pričakuje, da bodo Zavezniske vlade odrekle vsako nadaljno voljo slovenskega in vseh drugih narodov Jugoslavije s priznanjem NKOJ kot edine zakoni te vlade Jugoslavije.

DEKLARACIJA JE BILA SPREJETA S SOGLASNIM
ODOBRAVANJEM.

Ivo Gruden:

POSLANICA HČERKI
(iz internacije)

Hčerka moja,
vem, da ti hudo je po očetu,
saj me vsak dan spremlja misel tvoja,
ki spoznam v najtišjem jo šepetu:
v noči lice v dlan naslonim,
k tebi se zamišljen sklonim.

Naj ti sanje
bodo lepe, v noč se smehljajoče.
V spanju živi srečne dni nekdanje,
buden jaz zasanim naj bodoče:
pozabiva na sedanost sivo,
vero v srcu ohraniva živo

Če vprašuje
zdaj te kdo, zakaj zaprt je oče,
znaj, da drugim je očetom huje:
tisoče otrok za njimi joče.
Ko se spomniš njih bolesti,
ti bo laže to prenesti.

Brez pokoja
svet v bridkosti se ljubiti uči:
Bratstvo vseh ljudi je vera moja,
naj še tebe dvigne k sončni luči.
Že dani se: hčerka moja, vstani!
Čas zacelil najini bo rani.

Janko Gačnik:

PO JUGOSLAVIJI

Po Savci, po Dravci,
po beli Donavi....

Tudi naše reke so nam bogastvo, bodočnost in prirodna zveza med bratskimi narodi Jugoslavije. Naše gore nam dajejo rude, naše reke pa nam bodo pomagale pridobivati kovine iz njih za najraznovrstnejše kovinske izdelke. Kako? S pomočjo elektrifikacije. Ogromna je vodna sila jugoslovanskih rek, preračunana je na milijone in milijone konjskih sil. Velike elektrarne leže ob Šoči (pri Sv. Luciji), ob Savi (Zavrčnica), še večje pa ob Dravi (Fala pri Mariboru z 90.000 ks). Dve veliki elek -

trarni so zgradili še Nemci med sedanjo vojno, prvo pri Dravogradu, drugo pod Žvabekom v pliberškem okraju. Mogočne vodne sile dajejo tudi ostale jugoslovanske reke, kakor Una, Vrbas, Bosna in Neretva v Bosni, Drina, Morava, Ibar, Timok, Vardar in Treska v Srbiji, Tara Piva, Lim, Zeta in Morača v Črni Gori, Zrmanja in Krka v Dalmaciji.

Električne sile, ki nam jih bodo te vode v bodoče dale, bodo služile našim železnicam kot pogonsko sredstvo namesto premoga in bencina. Tako bodo naše reke tudi gospodarsko, kulturno in državno politično tesneje vezale jugoslovanske narode.

Važne so naše reke kot neposredno prometno sredstvo, kot vodne poti. Že od nekdaj spravljajo Korošci in Štajerci svoje bogate zaloge lesa po Dravi nizdol do Varaždina, Koprivnice, Virovitice in Osijeka v Donavo in po njej se naprej na Madžarsko ter v ostale jugovzhodne države. Še važnejša volna pot je Sava. Spaja vsa tri kulturna in gospodarska središča Jugoslavije, Ljubljano, Zagreb in Beograd. Ostanki cest ob Savi dokazujejo, da so že v starem veku Rimljani uporabljali Ljubljano in Savo kot važno pot. Naši drzni splavarji plavijo že iz starih dni po Savi - nji in Savi les na Balkan. Od Siska dalje je Sava plovna tudi za rečne parnike. Sava je utrta pot za našo glavno dvotirno železnico Trst-Ljubljana-Zagreb-Beograd-Niš, ki vodi še naprej v Sofijo in Carigrad ali v Solun.

Zagreb je gospodarsko, kulturno in politično središče Hrvatov. Po potresu l. 1889 se je Zagreb ves prenovil. Lepe so njegove ravne ulice, najlepša in najživahnjša med njimi je Ilica, po kateri prideš na Jelačićev trg. Ban Jelačić je l. 1848 vodil hrvaško vojsko v boj za politično neodvisnost Hrvatov proti Mađarom, obenem pa je s tem pomagal habsburški reakciji do zmage, ki je Hrvate se huje zaslužila. Pomembnejšo tradicijo ima Markov trg, kjer je cesto zboroval hrvaški sabor. Sredi trga spominjajo v tla vžidane železne plošče na razbeljeni železni prestol, na katerem so l. 1573 do smrti mučili obsojenega Matijo Gubčca. Univerza, Strossmayerjeva galerija, gledališče, prelepi sprehajališči Tuškanac in Maksimir, v predmestjih pa se vrste številne tovarne. Zagreb je ob izbruhu sedanje vojne štel okrog četrt milijona prebivalcev.

Ob izlivu Kolpe v Savo leži Sisak. Tu so l. 1596 Kranjci dosegli veliko zmago v bitki proti Turkom, ki jo opeva tudi naša narodna pesem. Brod ob Savi je važno železniško križišče, odkoder se po ozkotirni železnici popelješ do Sarajeva (okrog 70.000 prebivalcev). Ob Vrbasu ležita Banjaluka in Jajce, bolj na vzhod je še Doboј, Tuzla in Derventa, na zapadu Bihać (unska železnica), Drvar, Livno, na jugu Mostar, Nevesinje in Trebinje. Vazna je Zenica kot središče rudarstva in železne industrije.

Ob glavni progi so še Vinkovci, ob Savi Sremska Mitrovica, ob izlivu Save v Donavo pa

Beograd. Tu sem se stekajo vodne poti po Savi, Dravi, Donavi, Tisi, Tamišu in tudi Moravi. Tu di železnice se sklepajo od vseh strani. Po svojem zemljepisnem položaju, ki je ugoden zlasti za razvoj trgovine, ima Beograd veliko bodočnost. Prelep razgled se ti nudi s stare beograjske trdnjave Kalimegdan. Proti severu in severovzhodu se širijo rodovitne ravnine Srema, Banata in Bačke, ki so žitnice Jugoslavije. V daljavi slutiš Novi Sad, žarišče srbske kulture, nedaleč od njega Sremske Karlovce s prejsnjim sedežem pravoslavne patrijarhije. Mesto leži pod Frusko goro s številnimi zgodovinsko pomembnimi samostani. Tu je domovina srbskega pesnika Branka Radičevića. Na severu se gubi Subotica (nad 100.000 prebivalcev), na vzhodu pa Bečkerek, Kikinda, Vršac in Bela Crkva.

Beograd sam je našemu narodu v spominu še iz časa bojev s Turki. Tudi v novejšem času, zlasti 1914. in 1915. so divjali ob njem krvavi boji. Strašna usoda je mesto zadela aprila 1941, ko so Nemci mesto barbarsko zbombardirali. Napad je terjgal med prebivalstvom nad 30.000 žrtev. Beograd je štel l. 1918 okrog 80.000 prebivalcev, l. 1940 pa že 340.000.

Slično, morda se huje, je bilo prizadeto Smederevo. V Kragujevcu, kjer so velike tovarne orožja, je bilo 1941 od Nemcev ustreljenih in obešenih več tisoč oseb. Kragujevac je središče rodovitne Šumadije. Zgodovinsko in gospodarsko pomembnejša so mesta Negotin (vino),

Knjaževac (črni premog), Bor in Majdanpek (baker, zlato), Paracin (suknarne), Niš, Pirot (preproge), Leskovac (konoplja, vrvarne), Kraljevo, Čačak, Užice, Valjevo in Šabac v rodovitni Mačvi.

V stari Srbiji, deloma v Makedoniji, so večji kraji Skoplje, prestolnica Srbije v časih Dušana Silnega. Prilep, Strumica, Djevdželija, Bitolj, Ohrid ob istoimenskem jezeru, Frizren, Kosovska Mitrovica (svinec v Trepči), Peč (patriarhija), nato Novi Pazar. V Črni Gori prideš do Podgorice in dalje do Skadarskega jezera. Skozi Cetinje te vodi pot v Boko - torsko. Nad njo se dvigata Lovćen in Durmitor.

Iz Boke se popeljemo s parnikom po Jadranskem morju v Dubrovnik, sedaj nekdanje slobodne republike. Mogočni trdnjavski zidovi spominjajo nekdanje slave, pa tudi danes je mesto daleč po svetu znano po svoji čudoviti legi. Odtod prideš do dalmatinskih otokov, ki jih partizani gotovo ne bodo pozabili. Vis, Hvar

Brac in Korčula so bili prizorišča krvavih bojov z nemškim okupatorjem. Gospodarsko in kulturno središče Dalmacije je Split (okoli 40.000 prebivalcev). Od Splita pridemo mimo Trogira in Šibenika v Zadar, ki je bil po letu 1918 skeleča rana v živem hrvatskem telesu.

V hrvatskem Primorju sta najbolj znani mesti Crikvenica in Rab. Rab ni znan samo kot letovišče, temveč tudi kot grob tisočev tamkaj interniranih Slovencev. Ob otokih Krk, Cres, Lošinj pridemo do Susaka in Reke. Nedaleč v stran

leži svetovno znano letovišče Opatija. Dalmatinsko in hrvatsko Primorje je po svoji razčlenjenosti in pestrosti mnogo lepše kakor onstran, ležeči italijanski kraji, le da jih mi nismo še znali v tujsko prometnem oziru dovolj popularizirati. H koncu, da ne pozabimo še prečudovitih prirodnih lepot, ki jih je ustvarila reka Kora na ob Plitvičkih jezerih. Divje romantične in prekrasne so tudi doline ob Drimu, Tari, Pivi in Limu, nič manj ob Neretvi in Vrbasu, ob katerem leži Jajce. V Jajcu se je sestajal k zase danju ASNOJ dne 29. novembra 1943, s čemer so bili postavljeni trdni temelji novi demokratični federativni Jugoslaviji.

ČE SONCA NI, ODKOD TO HREPENENJE,
KI V SRCIH BURNO NAM KIPI IN VRE?
ODKOD V OČEH MLADINI TO ŽARENJE,
KI SIVI DVOM PRED NJIM SE V NIČ RAZSPE?
KAR NETI NAM IN GIBLJE VSE ŽIVLJENJE,
TO NAJ KOT V JUTRU PUST FANTOM ZAMRE?
O, SONCE JE! JE, KER GA SLUTIMO,
KER GA V GLOBINI DUŠE ČUTIMO!

OTON ŽUPANČIČ

Stenjka:

OPOROKA

Če padem, izkopljite mi grob sred gozdov,
sred zlatega polja, požganih domov;
počivam naj tam, kjer sem vnet se boril,
le tam naj sladkosti bi spanja užil.

Ko bojni vihar bo potihnil nekoč,
iz hoste vrnili se boste pojoč:
Na delo, možje, ki prestali ste boj,
na delo, žene in ves narod ti moj!

Tedaj iz krvi in trpljenja nam vstal
nov dom bo, še lepši in še bolj svetel,
dom sanj naših dobrih očetov,
dom dela in delavcev, kmetov.

Tovariši, pojdite v borbo naprej
neustrasno do zadnjih zastavljenih mej,
ki bodo nas brate združile
od Drima do Soče in Zile!

Če prost in svoboden slovanski bo svet,
in pogled široko se bođe kdaj spet
vam siril s Triglava do morja in step,
počitek bo moj res prijeten in lep..

(Slovenski partizan Stenjka je padel
spomladi 1943)

